

Nr. Tranders Mølle

- fra vindmølle til valsemølle

AF LISE ANDERSEN

Efter møllernæringens frigivelse i 1852 blev der bygget mange nye vindmøller. En af disse var Nr. Tranders vindmølle bygget af møller og møllebygger Andreas Peter Gjørup, der var købmandssøn fra Skive (f. 1823). Faderen blev gift flere gange og fik efterhånden en ret stor børneflokk, så Andreas Peter blev sat i pleje hos sin morbror Andreas Springborg, der ejede Broe Mølle på Mors. Her lærte han mølleri, inden han 21 år gammel vendte tilbage til faderen, der da var blevet ejer af en gård og en vandmølle i Dalstrup. Andreas Peter blev nu mølleforpagter på Dalmølle. Den bestilling havde han i 3½ år, hvorefter han rejste til Flensborg. Måske var det her, han lærte møllebyggeri?

I februar 1850 var han tilbage hos morbroderen i Broe Mølle, men rejste i maj til Tyskland igen. Herefter er hans færden ukendt sandsynligvis var han på valsen, indtil han i 1859 dukker op i Aalborg med det formål at slå sig ned som møller. At Andreas Peter Gjørup lige dukker op i Aalborg er ikke underligt, for både hans mor, Maren Springborg, og morbroderen, Andreas Springborg, var født og opvokset her som børn af møller Lars Springborg på Kærs Vandmølle.

Nr. Tranders Mølle ca. 1902.

Prokop skallemaskinen, der blev anskaffet i 1936 og brugt frem til 2000, er erhvervet til museet.

Opførelsen af en vindmølle i Nr. Tranders i 1860

I september 1859 underskrev selvejergårdmand Anders Sørensen, Nørre Tranders, og møllebygger Andreas Peter Gjørup en lejekontrakt på en 993 m² stor grund, hvor møllebyggeren ville bygge sig en vindmølle på jorden. Kontrakten lød på 49 år, og lejeafgiften blev fastsat til 18 rd. 2 sk. om året, som dog kunne erlægges i form af 10 tdr. pillemel. Den sidste bemærkning viser, at møllen allerede fra start var forsynet med gryn anlæg. I forbindelse med møllen byggedes en beboelse, nu Lemvigvej 60.

Nr. Tranders Mølle stod færdig i 1860. Det var en spåntækket hollandsk vindmølle med jordomgang og et vingefang på 32 alen. Lejemålet kom ikke til at løbe de 49 år, for i 1869 købte Andreas Peter Gjørup grunden, og i 1861 lånte han penge af sin morbror, møller Andreas Springborg, og opførte et bageri lige øst for stuehuset. Gjørup ejede Nr. Tranders Mølle indtil januar 1881, hvor han solgte den til gårdejer Laust Madsen Nørgaard. Gjørup købte i stedet en ejendom inde i Aalborg, hvor han levede sine sidste år som udlejer.

Laust Madsen Nørgaard var ikke selv møller, men forpagtede vindmøllen ud til møller Poul Kjeldgaard, der drev møllen indtil foråret 1897, og i hans tid blev bageriet nedlagt. Hans efterfølger var Anton Andersen fra Brovst, men han kunne ikke få økonomien til at hænge sammen, og efter kun et par år afstod han møllen til købmand Valdemar Tügel, Aalborg, der solgte den videre til møller Jens Peter Jensen, Dollerup for 12.000 kr.

Jens Peter Jensen var husmandssøn fra Grindsted nord for Limfjorden (f. 1869). Det vides ikke, hvor Jens Peter Jensen lærte mølleri. Han var i hjemsoget, da han blev konfirmeret i 1883, men ved folketællingen i 1890 opholdt han sig på Nr. Tranders Mølle som møllersvend hos Poul Kjeldgaard. Herfra rejste han til en mølle i Torderup, hvor han var et par år, før han tog plads i Gudum Mølle. I Gudum fandt han sin kone, som han blev viet til i 1897. Efter brylluppet forpagtede Jens Peter Jensen Dollerup Mølle i Blenstrup sogn, men i januar 1902 købte han så vindmøllen i Nr. Tranders. Han kendte møllen i forvejen, idet han som nævnt havde arbejdet der som svend 10 år før. Som hjælpere havde han en møllerlærling og en kusk. Kusken tog sig af turene ud til bønderne for at hente og bringe korn og mel. I denne periode kunne man jævnligt i avisen læse om møller, der var kommet på tvangsauktion. Konkurrencen fra de store havnemøller var mærkbar – ikke mindst for møller, der lå tæt på større byer, og også Jens Peter Jensen havde svært ved at få tingene til at hænge sammen. Kun med nød og næppe (og hjælp fra en svoger) klarede han en tvangsauktion i 1909.

Udvidelse af mølleriet i begyndelsen af 1920'erne

Sønnen Chr. Jensen (f. 1900), var udlært hos sin far og omtales i folketællingen 1921 som møllersvend hos sin far på Nr. Tranders Mølle. Allerede inden generationsskiftet blev gennemført i 1929, var Chr. Jensen altså med i driften af møllen, og nu, hvor der var kommet

yngre kræfter til, blev der i 1922 bygget et motorhus, hvor der blev installeret en Deutz dieselmotor (50 HK). I 1925 blev vindmøllen yderligere udvidet med nyt grynsmølleri og sigteri. Samme år, som Chr. Jensen overtog møllen, blev han gift og var nu klar til både formelt og reelt at overtage ansvaret for møllen. Jens Peter Jensen blev boende hos sønnen indtil sin død i 1938.

*Nr. Tranders Valsemølle
lige før ombygningen i
2000.*

*Foto: arkitekt Jesper Her-
bert Nielsen*

Møllens brand og genopførelse som motormølle i 1936

I 1936 brændte vindmøllen, og den blev erstattet af en motormølle i en toetagers bygning med kælder og udnyttet tagetage. I bunden af møllen stod en skallemaskine fra det tjekkiske firma Prokop & Sønner, indkøbt gennem Københavns Møllestensfabrik. Der var to stenkvarne med moderne tallerkenføder. I loftet sad to siloer. Byggen gik via en føder fra den ene silo til skallemaskinen. Herfra gik grynene med snegl og kopelevator op til den anden silo og over skallemaskinen igen. Skallemaskinen var suppleret med grynbrækker og grynsorterer. Grynene var en vigtig artikel, og aftagerne var engrosfirmaer i Aalborg.

I forbindelse med stenkvarnene, der brugtes til rug og hvedemel, var der en tromlesigte. Melet blev solgt til bagere i omegnen. En nicheproduktion, som møllen især nød godt af i 1950'erne og 1960'erne, var formaling af casein for Caseinfabrikken i Svenstrup. Der var lavet forskellige udskiftelige sigterammer til tromlesigten, som blev brugt til de forskellige kvaliteter af caseinen, der blev formalet på kunststen.

*Inventaret fra møllen i
magasinet ved Holbæk. Det
skulle ryddes på tre dage!*

Chr. Jensens søn, Bent Bech Jensen (f. 1933) fik efter skolegang i Nr. Tranders og Vejgård Østre skole (mellemsskole) en handelsskoleeksamen, før han kom i møllerlære hos sin far i 1950. Han arbejdede herefter for faderen kun afbrudt af militærtjeneste og 34 måneders arbejde for møller Henry Mehlsen i Hvam.

Planer og realisering af ombygning til valsemølle

Bent Jensen overtog Nr. Tranders Mølle ved faderens død i 1984. På det tidspunkt blev møllen drevet som handelsmølle, men var stadig indrettet som ved byggeriet i 1936. I 1961 havde Bent Jensen og hans far fået lavet tegninger til en ombygning til valsemølle (højhmølleri). Tegningerne blev revideret i 1968 og igen i 1970, og i denne periode begyndte far og søn at tage rundt i landet og opkøbe brugte maskiner fra nedlagte valsemøller – Ringsted, Slagelse og Thisted Dampmøller, Lerbæk Valsemølle o.s.v., men det var først, da Bent Jensen overtog møllen ved sin fars død, at der kom skred i planerne om at bygge om og få maskinerne installeret. Motoren var fortsat den gamle dieselmotor fra 1922 med liggende aksel, og den gamle Prokop skallemaskine blev også stående (nu erhvervet som museumsgenstand).

Den vigtigste produktion var nu ikke længere gryn, men hvedemel, som solgtes til bagere i Aalborg, Hjørring og omegn. De største konkurrenter for den lille valsemølle var i de sidste år Havnemøllen i Aalborg og Aalborg Ny Dampmølle. I de seneste år kom Bent Jensen til at forhandle mel fra Aalborg Ny Dampmølle. Begge Aalborgmøller er borte i dag. Sidstnævnte blev nedlagt før Nr. Tranders Mølle.

Ved dens nedlæggelse kom Bent Jensen til at forhandle med fra Havnemøllen i Esbjerg.

Nr. Tranders Møllens endeligt

Valsemøllen var i funktion til 2000. De sidste år havde Bent Jensen primært været sælger, og da han havde nået pensionsalderen og fik et godt tilbud fra entreprenør Karl Bro, der ville bygge møllen om til ungdomsboliger, slog Bent Jensen til.

Møllens udvikling fra vindmølle indrettet med fladmølleri, til motormølle med halvhøjt mølleri, og endelig til valsemølle med et egentligt højmølleri, er ganske typisk for dansk mølleri udvikling. Det samme er udviklingen fra kundemølleri til en kombination af kunde og handelsmølleri og endelig til rent handelsmølleri.

Møllebygger John Jensen, Hønsinge, fik derfor den idé, at møllen burde bevares og genopstilles et andet sted – en idé som fængede hos den daværende ledelse og bestyrelse for Andelslandsbyen Nyvang ved Holbæk, men som desværre ikke lod sig realisere.

I maj 2008 gav Andelslandsbyen op og udbød gennem fagbladet "Møllen" inventaret fra Nr. Tranders Valsemølle. Ingen andre end Nordjyllands Historiske Museum meldte sig. Museet ønskede at udtage nogle maskiner til udstillingsbrug, men havde hverken midler eller magasinplads til at overtage det hele.

Under en besigtigelse i magasinet den 2. september 2008, hvor jeg fik hjælp af møller Jørgen Hansen og møllebygger Michael Jensen til at udpege nogle effekter til museumsbrug, bekræftede vi i fællesskab alle de fine gamle maskiner, der nu skulle ende som skrot. Møllebygger Michael Jensen og jeg tog da den beslutning, at selv om det syntes komplet umuligt og rent galskab, så ville vi prøve at

Møller Jørgen Hansen og møllebygger Thomas Petersen ved den Prokop valsestol, som museet har overtaget.